

CYPRUS
INTERNATIONAL
UNIVERSITY
ULUSLARARASI
KIBRIS
ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2016.11

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:89, 2017/1

BATI ANADOLU POLİSLERİNİN (KENT DEVLETLERİNİN) JEOPOLİTİĞİ VE OLUŞUMU

Ahmet Gözlü*

Giriş

Mezopotamya'nın sulak ovalarına ilk yerleşenlerin, dağınık göçebe avcı-toplayıcı gruplar olduğu biliniyor. Yaklaşık 7500 yıl önce önemli sayıda insan ekinlerini ekiyor, arazilerini suluyordu. O dönemde yerleşkeler küçüktü ve ovaların bataklıklarla birleştiği, balık ve avlağın daha rahat bulunabildiği güneyde kümelenmişti (Reader 2004: 43). Su kaynakları bir alanda yerleşkelerin kurulup gelişmelerinde önemli etkenlerden biridir. Bu etki kurak ve yarı kurak bölgelerde kendini daha çok hissettirmektedir (Alparslan ve Uğur 2012:110). Yerleşkeleri analiz etmenin yollarından bir tanesi, enerji, su ve malzemenin tümünü hesaba katarak insan tarafından değiştirilmiş çeşitli süreçleri hesaba katmaktır (Tümertekin ve Özgüç 2011: 45).

Sümerler için kent dünyanın merkeziydi. Yaratıcı Marduk ilk kent Eridu'yu, mevsimsel göletlerin ve alüvyonlu ovanın değişken su yolları üzerinde kupkuru duran tümseklerin üzerine kurmuştur. Kentler aslen dengesiz bir doğal ortamda sabit istikrar noktalarıydı ve insanoğlunu kendisine hizmet etmek üzere yaratan tanrıların eviydi (Reader 2004: 42). Mezopotamya'nın eski kentleri nehir sularının kontrol altına alınması ve fırtına hasarlarının telafi edilmesi amacı güden seferberlik merkeziyken, Ege kentlerinde

* Yrd.Doç.Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

bu tür geniş çaplı işbirliğini ve birliği gerektirecek herhangi bir şeye rastlanmıyordu; arazinin kendisi insan tarafından yapılacak değişikliklere pek izin vermiyordu (Mumford 2007: 157).

Ege coğrafyasında Yunan polislerinin (kent-devletlerinin) ortaya çıkışının çok kuvvetli bir mekansal boyutu vardır. Bu, birçok yerleşimi kapsayan bir arazi birimi içinde bir topluluğun oluşmasını ve gelişmesini içermektedir (Rihl ve Wilson 2000: 59). Bu noktada jeopolitik, kenti anlamada, kent merkezlerinden başka taraflara yönelmenin, onun yerine arazilere bakmanın bir imkan sunabileceğini vurgulamaktadır. Arazisel boyut polis organizasyonunun, öncelikle en temel ve en ihmal edilmiş ögesidir (Snodgrass 2000: 10).

Jeopolitik Bir Dinamik Olarak Topografik Yapı

İnsanoğlunun eski çağlarda doğaya ve onun ortaya koyduğu koşullara büyük ölçüde tutsak olması çeşitli yapıda uygarlıkların doğup gelişmesine yol açmıştır. Doğaya bağlı kalmak ve ona uymak eski çağlarda yeryüzünün her bölümünde görülen bir olgudur. Anadolu yarımadasında oturanlar da onun gösterdiği koşullara uymak zorunda kalmışlardır. (Akurgal 2000a: XIV).

Bu bağlamda kentlerin ilk çoğaldıkları yerler olan nehir vadilerinin ötesinden, Ege'nin kayalık topoğrafyalarına geldiğimizde, ilk önce ortamdaki farklılığın temel kent kurumlarındaki farklılıktan daha çarpıcı olduğunu fark ederiz. Gerek coğrafi koşullar gerek insani amaçlar kentin dış biçiminde irili ufaklı bir çok değişiklik meydana getirmiştir. Burada her yerde olduğu gibi toprak, iklim, jeolojik oluşumlar, bütün bölgesel matris insanların ekonomik faaliyetlerine, genel hayat görüşlerine, hatta yerleşik halkın sağlığı üzerine damgasını vurmuştur (Mumford 2007: 156). Anadolu'nun batı bölümü düzensiz bir anakara kütesidir. Batı kıyıları çizgisinde iyice içlere uzanan girintiler vardır ve buralarda çok sayıda liman bulunur; ancak Lykia'da ve güney Karia'da iç bölgeler engebeli ve çetinken, kuzeyde dağlar daha alçaktır, denize bir miktar daha mesafelidir. Bu kesimde dağlar denize inmeyip arada ovalar bırakır ve aralarında hem uzun hem geniş ırmak vadileri dizilir. Bu vadiler ülkenin içindeki uzak yörelere bile kolayca ulaşım olanağı sağlar (Cadoux 2003: 21).

Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes nehirlerinin buldukları kesimde meydana çıkan ve Muğla, Denizli, Afyon, Uşak, Simav, Manisa ve Aydın şehirleri arasındaki geniş bir bölgenin esas temel yapısını teşkil eden eski arazi "Batı Anadolu Masifi" (levha, temel arazi) olarak da anılmıştır. Masifin yüksek kısımlarında, yerine göre 1500 – 2000 m. yükseltide yaylalar, ayrıca bunların da üstünde 2300 metreyi geçen tek tek dağlar bulunur. Çoğunlukla masif üzerindeki hâkim yaylaların yükseltileri 800 – 1000 m. civarında görünmektedir (Yalçınlar 1996: 3). Batı Anadolu'nun sıradağları birbirine paralel olarak kıyılarından içerilere doğru uzanmakta ve aralarında Kaikos (Bakırçay), Hermos (Gediz), Kaistros (Küçük Menderes) ve Maiandros (Büyük Menderes) gibi büyük ırmaklar tarafından sulanan ve kıyılarına kadar uzanan geniş ve verimli vadileri kapsamaktadır. Bu coğrafi durum bir taraftan çeşitli vadilerde kurulan şehirlerin arala-

rında ilişki kurmalarını güçleştirmiş, buna karşılık bu şehirlerin iç bölgelerle kültürel ve ekonomik ilişkilerde bulunmalarını kolaylaştırmıştır. Fakat bu kıyıların gerisinde güçlü bir devlet kurulunca bu devlet daima vadiler yoluyla denize ulaşmak çarelerini aramış, bundan ötürü bu vadilerdeki kentlerin bağımsızlığı için büyük bir tehlike olmuştur (Mansel 1993: 3).

Menderes ve Gediz batıya, Ege Denizi kıyısındaki derin körfezlere doğru akarlar. İki arasındaki Küçük Menderes, kuzeylerinde ise Bakırçay uzanır. Dördünden hiçbiri teknelerin gidişine elverişli değildir, üstelik bunların hepsi, aktıkları körfezleri kum dolusuyla doldurmaya eğilimlidirler; ama içinden aktıkları vadiler bereketlidir ve ağızlarında bu bölgenin en önemli kentlerinden dördü bulunmaktadır. Miletos, Büyük Menderes ağzının karşısında; Ephesos, Küçük Menderes ağzı yakınındadır; Bakırçay'ın aşağı (denize yakın) bölümünden uzak olmayan bir yerde Bergama, Gediz'in ağzından uzak olmayan bir yerde de Smyrna (İzmir) bulunmaktadır (Cadoux 2003: 21-22).

Arkaplan

Polis (kent-devleti) sözcüğü, hem kent merkezi hem de bir kent merkezinin hakimiyetiyle karakterize edilen devlet şekli anlamına gelmektedir (Wallace-Hadrill 2000: X). Polisler ve onların öncülleri, bir arada yan yana var olmuş küçük topluluklardı. Genellikle aynı dili konuşmuşlar, aynı tanrılara ibadet etmişler ve bir halk olarak aynı gelenekleri paylaşmışlardı; aralarındaki etkileşim nisbeten sık olmuş olmalıdır (Rihl ve Wilson 2000: 62).

Ege Bölgesi'ndeki ilk kentlerin doğuşunu Girit'e kadar götürebiliriz. Girit'in bereketli kıyı ovaları neolitik tarıma destek oluyor, tepelerde yetişen kestane, üzüm, incir, zeytin, ovalık arazinin hububatı ve deniz balığıyla bütünlenen bir yiyecek kaynağı sunuyordu. Child'a göre bu ilk topluluklar birbirinden ayrı topluluklardı; ortak bir denetim sistemine bağlı değildiler. Homojen bir kültür oluşturacak şekilde sahilde kaynaşmamışlardı. Bu toplulukların üretim nesnelерinin tekbiçimliliği onların tek bir ekonomik sistemin üyeleri olduklarını göstermektedir (Mumford 2007: 158).

Saray-merkezli ekonomilerle tanımlanmış olan Miken uygarlığı polis dünyasından öncedir. Mikenlerde olasılıkla bir 'ptolis' sözcüğü vardı, ancak bu klasik polis ile aynı çağrışımlara sahip değildi. Öncül olan Miken dünyası küçük kentlerin dünyasıydı. (Ancak polislerin değil). Sarayların M.Ö. 1200 yıllarında yıkılmalarını takiben, Miken kültürü kademeli olarak ortadan kalkmıştı. Anıtsal mimarlık, yazı ve yeniden-dağıtıcı bir merkez olarak saray M.Ö. 1100' llerde tümüyle yok olmuştur (Morris 2000 :27).

Böylece Karanlık Çağ (M.Ö. 1100 – 800) adı verilen bir dönem başladı. Karanlık Çağ yerleşkelerini çalışmak kolay değildir. Esas yerleşkelerin pek çoğu sonraki yerleşkelerin altında derinde yatmaktadır veya tahrip edilmiştir ve ulaşılabilir olan pek azı hâlâ çok az bilinmektedir. M.Ö. 1200 – 750 arasındaki döneme ait hiçbir metin günümüze ulaşmamıştır ve en erken kaynağımız Homeros'u yorumlamak da zordur (Morris 2000 :27-29).

Polislerin Oluşumu

Miken medeniyeti, Ege Göçleri çerçevesinde Yunanistan'ın kuzeyinden gelen Dorlar tarafından M.Ö. 1200- 1150 yılları civarında yıkılmıştı (Tekin 1998 :41). M.Ö. 1150'lerde Miken kalelerinin tahribinin başlamasıyla, kısmen Dorlar'ın önünden kaçan Akhalar tarafından, kısmen de Dorlar tarafından Ege adaları, Anadolu'nun batı kıyıları ve Kıbrıs adası işgal edilmiştir. Miletos, Priene ve Ephesos M.Ö. 11. yüzyılın ikinci yarısında Batı Anadolu'daki ilk Yunan yerleşim merkezleri olmuşlardır (İplikçioğlu 1994: 15-16).

Yunanlıların gelişi konusundaki öyküler bize çeşitli boy adları vermektedir. Dorlar, İoniahlılar ve Aioller belli başlı boylardır (Blunt 1984: 2). Bu süreçte çeşitli Yunan boylarından göçmenlerin, kıyılara egemen güçlü bir Anadolu devletinin olmayışından yararlanarak (Umar 1999: 229) Küçük Asya'nın farklı bölümlerine yerleştiler. Ege adaları ve Batı Anadolu kıyılarının orta bölümüne İonlar, Kuzeybatı Anadolu, Lesbos ve Kıbrıs'a Aioller, Güneybatı Anadolu kıyıları, Ege Denizi'nin güneyindeki adalar ve Girit'e Dorlar yerleştiler (İplikçioğlu 1990 :16). Gerek İonia gerek Aiolia ilk zamanlar tarım bölgeleriydiler. Aiol ve İonların ekser hallerde deniz kıyılarında ve yarımadalar üzerinde ele geçirdikleri ya da yeniden kurdukları kentler Ön Asya'dan gelen büyük ticaret yollarının sonuna rastladığından çok gelişmiş, aynı zamanda pek eski bir geleneğe sahip Anadolu kültürlerinin feyizli etkisi altında kalarak yüksek bir uygarlığın merkezi olmuştur (Mansel 1999: 90). İonların kent yaşamına düşkün ve kültürel düzeylerinin yükselmesi eski Yunanlıların tarihsel evriminde önemli bir faktör olmuştur (Cook 753: 1982).

Bu koşullar altında M.Ö.10. yüzyıl gibi erken bir tarihte İonia'da özgün bir yönetim ve üretim biçimi olarak Polis'in temelleri atıldı. Göçerler tarafından İonia'ya getirilen monarşik yönetim biçimi, yani krallık rejimi, daha M.Ö. 10. yüzyıldan başlayarak etkinliğini kaybetmeye başladığı halde, Ege'nin başka yerlerinde M.Ö.700 yıllarına kadar varlığını sürdürdü (Aktüre 2003: 163).

Eski Yunan yazılı kayıtlarından elde edilen veriler, kralların idare ettiği İon ve Aiol kentlerindeki toplulukların orta sınıf ve aristokratlardan oluştuğunu söylemektedir. İliada ve Odysseia destanlarında anlatıldığına göre asiller kral ile birlikte yaşıyor, savaş çıktığında cenk arabaları, süvarileri ve savaşçıları ile kralın yanı başında bulunuyorlardı (Akurgal 2000b: 14). Zaman içinde toprağın mülkiyetine sahip olan aristokratlar buldukları coğrafyadan kaynaklanan iç ve dış dinamiklere tepki olarak oligarşik bir yönetim biçimi olan Polis'i geliştirdiler. Böylece M.Ö. 8. yüzyılda ortaya çıkan Polisler (kent-devletleri) sosyo-ekonomik bakımdan birbirinden farklılaşmamış, belirli bir coğrafyada yaşayan, aşağı yukarı kendine yeterli 'OİKOS' ların oluşturduğu bir vatandaş topluluğuydu (Aktüre 2003: 162-163).

Oikos o dönem toplum yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı. Polis, oikoslardan (aile malikaneleri) oluşan bir topluluktur. Aile malikanesinin sahipliği, polislin kurucularının birinin soyundan geçiyor ve yurttaşlık haklarını da yanında getiriyordu. Polis ortak ailelerin birliği olarak doğmuştu. Bu ailelerden her biri, kentlin kurucularından birinin kalıt bıraktığı bir toprak parçasının değişmez sahibiydi. O toprak parçası aileyle aynı zamanda oluşmuştu. Aile üzerinde yaşadığı toprağa bağlıydı. Polislerde doğuştan gelen malikanelerin başka-

sına bırakılması yasadışı sayılmaktaydı. (Thomson 1991: 30-32).

Homeros'ta Miken ve Miken sonrası uygarlığa ait sarayların, kentlerin parlayıp sönen resimleri nasıl izlenebilirse, Hesiodos'un *İşler ve Günler*'inde de Ege polislerinin içinde büyüyüp geliştiği köy kültürünün arka planı öylece keşfedilebilir (Mumford 2007: 164).

Hesiodos'un (M.Ö. 8. yüzyıl) *İşler ve Günler*'inin büyük bölümü toprak hayatıyla ilgilidir ve mahsülün nasıl işleneceği, neresinin biçileceği, harmanın ne zaman kaldırılacağı, yılın bereketsiz dönemlerinin nasıl değerlendirileceği gibi konularda öneriler içerir. Hâlâ tartışma konusu olsa da, aristokratların hayvan sürülerine ayrılan geniş otlaklarının yerini, Hesiodos'un belirttiği daha yoğun ekilip biçilebilir çiftlik arazilerinin almasıyla yaşanmaya başlayan tarımsal dönüşümün, nüfus artışından kaynaklandığına ilişkin bazı kayıtlar vardır (Freeman 2003: 113).

Ortalama bir Yunan polisindeki yaşamın, büyük bir köydeki yaşam ile pek çok ortak şeylerinin olduğunu söylemek uygun düşecektir (Morris 2000: 38). Yunan polislerinin ortaya çıkışına dair herhangi bir çalışma, belirsizde olsa, polislin bir tanımını gerektirir (Rihll ve Wilson 2000: 68). Yunanca bir kelime olarak polis, hem kent merkezi, hem de bir kent merkezinin hakimiyetiyle karakterize edilen devlet şekli anlamına gelmektedir (Wallace-Hadrill 2000: X). Pek çok tarihçi için "polislin doğuşu" deyimi hem "kentlin doğuşu", hem de "devletin doğuşu" ile eşanlamlıdır (Morris 2000: 25).

Polisin kökenine ait ileri sürülen tezler tartışmalı olup (Gates 2003: 196) henüz eldeki kayıtlar sorunun çözümü için yeterli olamamaktadır. Biçimlendikleri dönemde Yunan kentleri çevrelerindeki kırsal alanlarla ve köylerle olan bağlarını asla yitirmediler. Güçlü bir sınıfsal veya mesleki ayrıma sahip olmayan köyün demokratik uygulamaları, topluluğun kararları birlikte alması alışkanlığını besliyordu. Polislerin köyle arasındaki bu eski bağı sürdürme, kabilesel ve ailevi bağları koruma tavrı, çalkantılı günlerde Yunan polisi için bir güç kaynağı oluşturmaktaydı. Köy hayatının kökleri öylesine derindi ki, bir akının yerinden ettiği kurbanlar bile bazen kentlerin yıkılışına rağmen ayakta kalmayı başarabiliyordu. Yunan kenti, tipik bir biçimde, bir synoikism, yani bir köyler birliğiydi. Bazen bu köyler demokratik bir eylemle bir araya gelir, bazen de tıpkı Atina örneğinde olduğu gibi, kral zorlamasıyla bir araya getirilirdi (Mumford 2000: 165-168).

Polis oluşumu, polislin doğmuş olduğu bölgedeki farklı ön koşullara göre değişecektir. Yunan dünyasının herhangi bir kısmındaki bu ön koşullar hakkında çok az şey biliyoruz (Snodgrass 2000: 4). Yunanlılar polis oluşumunu, önceden dağıntık olan hanelerin veya küçük hane kümelerinin bir araya getirilmesi, Synoikismos olarak açıklıyorlardı. Mantıklı olarak arkeologlar da bu birleşmenin izleri için polislerin merkezlerine bakıyorlardı. Ege'de şimdi bunun gibi bir avuç erken surla çevrilmiş yerleşke oluşmuştu (Wallace-Hadrill 2000: XII).

İşte bu suretle Eskiçağ tarihinde ilk kez yepyeni bir devlet şekliyle karşılaşyoruz. Yunan polislerinin ortaya çıkması sonunda idarenin belirli bir kentte toplanması, kabile teşkilatında olduğundan daha sürekli ve daha geniş yetkili bir hükümet meydana gelmesini ve ilk zamanlar hükümetin başında bulunan kralın, daha sonraları ise aristokratların devlet işlerini daha kolay yürütmesini mümkün kılmıştır (Mansel 1999 :103).

M.Ö. 10. yüzyıl gibi erken bir tarihte İonia'da özgün bir yönetim biçimi olarak Polis'in temelleri atıldı (Aktüre 2003: 163). Böylece süreç içinde M.Ö. 8. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasında Ege'de yeni bir kentsel kumaş dokunmaya başlandı. Bu, alfabenin bulunuşunun ve M.Ö. 650 sıralarında madeni paranın kullanılmaya başlamasının damgasını vurduğu bir dönemdi. Bu, aynı zamanda iktidarın kaleden demokratik köy kökenli topluluklara geçişinin ve Hesiodos'un gerek *İşler ve Günler*'de, gerekse *Theogonia*'da şahitlik ettiği gibi, köyün yeni bir öz bilinç ve kozmik kavrayış düzeyine yükselişinin yaşandığı dönemdi (Mumford 2007 :162).

İlk İon ve Aioli polisleri tarım, hayvancılık ve şarapla geçinen yerleşimlerdi. M.Ö. 8. yüzyılda Homeros'un İliada'sının ortaya çıktığı dönemde Sisam, Miletos, Ephesos, Erytrai ve Smyrna (İzmir) gibi polisler önemli gelişmelere sahne oldular. Bu devirde mimarlıkta ilerlemeler olduğu gibi adı geçen polislerde doğu dünyasından gelen sanat eserleri bollukla ele geçmiştir (Akurgal 2000a: 202). Batı Anadolu kıyılarında ve kıyıya yakın adalarda bu erken evrede ortaya çıkan polis sayısı 60'tır (Aktüre 2003: 36). Herodotos'ta İon polisleri Miletos, Myus, Priene, Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Phokaia, Samos, Khios ve Erytrai olarak; Aiolia polisleri ise Kyme, Larissa, Neonthaikos, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigaia, Myrina, Gryneia, şeklinde verilmektedir (Herodot : I, 142).

Aiolia kentlerinin halkları politik alanda önemli bir rol oynamamış, yalnız şiir ve müzikte oldukça büyük varlık göstermiştir. Buna karşın İonia polisleri politik ve kültürel alanda misli görülmemiş ilerlemeler kaydetmiş, polis (kent-devleti) sözcüğünün anlamı ilk kez burada ortaya çıkmış, hatta M.Ö. 8. yüzyıl başlarında İonların istilasına uğrayan Smyrna da dahil olmak üzere, 12 İon polisi "Panionion" adını taşıyan dinî ve politik nitelikte bir konfederasyon kurmuştur. Bu birlik sayesinde İon kültürü başka Yunan kültürleri arasında en yüksek aşamasına ulaşmış ve M.Ö. 5. yüzyıla kadar her bakımdan Yunanistan kültüründen üstün olmuştur (Mansel 1999: 90-92). Bütün bunlara ek olarak Batı Anadolu'da polislerin oluşum sürecinde ilk polisin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı noktasında spesifik bir soru sorulabilir. Bölgede ilk polisin Smyrna olduğuna dair genel bir uzlaşma vardır. Smyrna ya da bugünkü adıyla anılan Bayraklı Höyüğü'nde yapılan kazılarda bulunan seramiklerden bir kısmının oldukça erken bir döneme, M.Ö. 1050-950 yıllarına ait olduğu düşünülmektedir. M.Ö. 850 yılları gibi erken bir tarihte çevresi surla çevrilen kentin, M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında, diğer İonia kentlerinden daha erken bir tarihte mekansal gelişimini tamamladığını görüyoruz. Bu güne kadar ortaya çıkarılan bulgular Smyrna örneğinin bütün Ege yerleşkeleri içinde özgün bir "İlk Örnek" niteliği taşıdığını göstermektedir (Aktüre 2003: 153-155).

Anlaşılabileceği gibi politik bir ünite (devlet) olarak polisler, M.Ö. I. binyılın başlarından itibaren yeni bir siyasal otorite ve toplum anlayışının modeli olmuşlardır. Gelişim evresinde Yunan polisini diğer kentlerden ayıran, içinde süregelen yaşamın hiçbir parçasının gözden uzak olmamasıydı (Mumford 2007: 210). Polis, kent merkezi ve civar arazilerden oluşuyor, vatandaşlar da hem kentte hem de civar arazilerde yaşıyorlardı (Gates 2003: 196-197). Ege peyzajında, birlikten yoksun, parçalanmış tarihsel görüntü

veren Yunanlılar için polis, Yunan topluluklarının kültürel, dinî ve politik yaşamlarında bir mekansal ve sosyo-politik kalıp işlevini yüklenmiştir (Ferguson ve Bruun 1964:26). Bu kalıp Yunan medeniyetini ve onların politik gelişimini anlamak için bir anahtar sunmaktadır (Trevor 1973: 74).

Belli bir alanı işgal etmiş fertlerin birliği olarak (Jeffery 1976 :39) polisin otoritesi, dikkate değer bir ölçüde, birey olarak vatandaşların yükümlülüklerini yerine getirme isteklerine dayalıydı ve vatandaşların kendilerinin dışında bir güç oluşturmuyordu (Morris 2000: 46). Çeşitli coğrafyalara dağılmış polislerin vatandaşları Yunan hayaline sadakati her zaman korudular (Cook 1982 : 752).

Modern demokratik teoremin tarihsel tezlerini besleyen polis organizasyonunda bütün özgür vatandaşlar eşit hak ve sorumluluklara sahiptiler (Starr 1982: 34). Yunan polis gelişimi, kentin Mezopotamya ve Mısır'daki özgün modelinden farklılaşan ve gelecek vadeden birçok kurumsal yeniliğin ortaya çıkmasını sağladı. İki yüzyıl içinde Yunanlılar, insanın doğası ve potansiyelleri hakkında, Mısırlıların ve Sümerlilerin iki bin yıl içinde keşfettiğinden daha fazlasını keşfettiler (Mumford 2007: 162-163).

M.Ö. 3000 yıllarından beri Mısırlıların ve Mezopotamyalıların elinde bulunan kültür liderliği, bu dönemde Batı Anadolu'ya geçti. Başta Miletos olmak üzere İon kentleri, Doğu'nun 2500 yıllık deneyim ve birikiminden yararlanarak yepyeni bir dünya görüşü yarattılar. Bu atılımlar Batı Anadolu'yu bütün dünyanın en ileri bölgesi haline getirdi (Akurgal 2000a: 203).

Sonuç

Tarihsel olarak polislerin, modern anlamda bir kentten çok daha öte bir yerleşim ve mekansal kalıp olduğu vurgulanmalıdır. Ege coğrafyasının arızalı topoğrafik yapısı, polislerin yerleşik yapılarına temel bir dinamik olarak damgasını vurmuştur. Oikosların ve kırsal yerleşkeler olarak köylerin yüz yüze ilişkilerini de bünyesinde barındıran polisler, doğrudan demokrasinin Eskiçağ tarihindeki kurucu ana mekanları olup, M.Ö. 6. yüzyıllarla birlikte bütün Ege kıyılarını ve adaları kültürel mekanlar olarak bezemişlerdir.

Polisleri, Ege coğrafyasında ve Yunan anakarasında temellendiren kültürel birikim ve kurucu tecrübenin ana kaynağı, hiç kuşkusuz, Batı Anadolu kıyılarıdır. Özellikle İonia polisleri coğrafi derinliğini veya hinterlandını avantaja dönüştürüp Doğunun birikimlerini bünyelerine kattılar ve akabinde yepyeni bir bilimsel ve entelektüel anlayışla bu günkü Avrupa uygarlığının da temellerini attılar. Eşdeyişle modern Avrupa kimliğinin öncel besin alanı, Batı Anadolu'da konuşlanmış İonia polislerinin genel yaşam tecrübeleridir.

Ne var ki polislerin dünyasını anlamaya yönelik yaklaşım ve analizlerde, mekansal yapının kavranması esaslı biçimde hiç gündeme gelmemiştir. Arkeolojik saptamaların bu konuda daha çok polis merkezleri, sivil ve kamusal mekanlar üzerinden devşirilmekte olduğu gözlemlenmektedir. Batı Anadolu polislerinde oluşan yaşam tecrübesinin “mekan” ayağı ve mekanın bu tecrübe üzerindeki etkisinin bütün yönleriyle araştırılmasının, dünya ve Anadolu tarihi açısından önemli açılımlar ve kazanımlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akurgal, Ekrem (2000a). *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul: Net Turistik Yayınları.
- Akurgal, Ekrem (2000b). *Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Aktüre, Sevgi (2003). *Anadolu'da Demir Çağ Kentleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Alioğlu, Alparslan ve Abdullah Uğur (2012). *Şehir Coğrafyası*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Blunt, A. W. F (1984). *Batı Uygarlığının Temelleri*, Çev. Müzehher Erim, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Cadoux, John Cecil (2003). *İlk Çağda İzmir*, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cook, J. M. (1982). "East Greece", *The Cambridge Ancient History*, Vol III, Part I, Cambridge: Cambridge University Press, ss.745-753.
- Freeman, Charles (2003). *Mısır, Yunan ve Roma*, Çev. Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ferguson, W. K. ve Geoffrey Bruun (1964). "Ancient Greece", *A Survey of European Civilization*, Boston: Houghton Mifflin Company, ss. 24-29.
- Gates, Charles (2003). *Ancient Cities*, London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Herodotos (1991). *Herodot Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İplikçioğlu, Bülent (1994). *Eski Tarihinin Anahatları II*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınları.
- Jeffery, L.H (1976). *Archaic Greece The City-States C.700-500 B.C.*, London: Methuen Co LTD.
- Mansel, Arih Müfid (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Mumford, Lewis (2007). *Tarih Boyunca Kent*, Çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Morris, Ian (2000). "Kent ve Devlet Olarak Erken Polis", *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, Çev. Lale Özgenel, İstanbul: Homer Yayıncılık, ss. 25-58.
- Rihl, T. E. Ve A. G. Wilson (2000). "Antik Yunanistan'da Yerleşim Yapılarının Modellenmesi: Polis'e Yeni Yaklaşımlar", *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, Çev. Lale Özgenel, İstanbul: Homer Yayıncılık, ss. 59-95.
- Reader, John (2007). *Şehirler*, Çev. Fatine Bahar Karlıdağ, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Snodgrass, A.M (2000). "Arkeoloji ve Yunan Kentinin Çalılışması", *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, Çev. Lale Özgenel, İstanbul: Homer Yayıncılık, ss. 1-22.
- Starr, C.G (1982). "Economic and Social Conditions in the Greek World", *The Cambridge Ancient History*, Vol III, Part III, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 417-441.
- Tekin, Oğuz (1995). *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç (2011). *Beşeri Coğrafya*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Thomson, George (1991). *Tarihöncesi Ege II*, Çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınları.
- Trevor, Ling (1973). "The Prophet of the East", *Ancient Empires*, George Weidenfeld and Nicolson Ltd, ss. 69-75.
- Umar, Bilge (1999). *İlk Çağda Türkiye Halkı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Wallace-Hadrill, Andrew (2000). *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, Çev. Lale Özgenel, İstanbul: Homer Yayıncılık, ss. IX-XIX.
- Yalçınlar, İsmail (1996). *Strüktürel Jeomorfoloji*, Cilt: I, Konya: Öz EğitimYayınları.

ÖZET

BATI ANADOLU POLİSLERİNİN (KENT DEVLETLERİNİN) JEOPOLİTİĞİ VE OLUŞUMU

Ege Havzası'nda, M.Ö. I. binyıldan itibaren, polislerin (kent-devletleri) ilk aşamaları diyebileceğimiz tarihsel süreçte, siyasal iktidar "basileus" denilen kralların elindeydi. Polisler, Eskiçağ dünyasında, batı jeo-kültürüne **özgü politik** ve toplumsal bir ünite olarak M.Ö. 8. yüzyıl ile birlikte, yeni bir siyasal otorite ve toplum anlayışının modelini oluşturmuştur. Bu model, Doğu'nun sisteminden farklıydı. Doğu dünyasının otokratik sisteminde; politik yaşamdan soyutlanmış bir halk ve tanrı kralın emrindeki ücretli ordu ve merkezi bir memur aparatı, sosyo-politik yapının ana omurgasını oluşturmaktaydı. Polisler ise seçkin niteliğinin ötesinde doğrudan demokrasinin uygulandığı, özgür (eleutheria), bağımsız (autonomia) ve kendine yeterli (autherkia) birimlerdi.

Batı Anadolu ve Yunanistan (Hellas) peyzajında, parçalanmış bir topoğrafyada ortaya çıkan polislerin çekirdek yapısını, adına Oikos denilen "Aile İşletmeleri" oluşturmaktaydı. Görelî olarak polisler (kent-devletleri) bu çekirdek yapının uygun koşullarda bir araya gelmesi ve genişlemesinin ürünüydü. Batı Anadolu'da ya da daha dar coğrafi bir adlandırmayla İonia'da, temel yapılanma süreçlerini tamamlayan polisler, M.Ö. 6. yüzyılda en ileri ve olgun dönemlerini yaşamaya başladılar ve **özgül** bir "sosyo-politik mekansal kalıp" haline evrildiler. Bu kalıp içinde, Mezopotamya, Anadolu ve Mısır'ın bütün zihinsel ve kültürel birikimleri yeni bir felsefi ve bilimsel düzlemde formüle edilerek, modern Batı aklının da tarihsel temelleri kurulmaya başlandığı gibi, esas olarak eski **çağın** medeni değerleri, polisler vasıtasıyla Batı Anadolu ve Ege'ye nakledilmiştir. Bu **çalışma**, sabit jeopolitik bir değişken olarak polislerin oluştuğu **özel** coğrafyayı da vurgulayarak, polislerin Batı Anadolu'daki doğuş ve gelişmelerine tarihi bir ışık tutmak niyetini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Polis, Oikos, Jeopolitik, Myken, Topografya.

ABSTRACT

WEST ANATOLI POLICE (THE CITY STATES OF) GEOPOLITICS AND FORMATION

The Aegean Basin, BC Since I millenium, police (city-states) in the historical process that can be called the first stage of political power 'basileus' called was in the hands of the king. The police, in the ancient world, western culture-specific geo-political and a social unit, BC 8. together with the century has been the model of a new political authority and society. This model was different from the system of the East. The au-

ocratic system of the Eastern world; abstracted from public and political life of a paid army subordinate of the king of the gods and a central apparatus officers, constituted the backbone of socio-political structure. The police is beyond the exclusive properties of the implementation of direct democracy, free (Eleuthera), independent (autonomie) and self-sufficient (auterki) unit were.

Western Anatolia and Greece (Hellas) in the landscape, resulting in a fragmented topography of the core structure of the police, which called on behalf of Oikos 'Family Business' was created. Relative to the police (city-states) was the product of this core structure come together in appropriate circumstances and expansion. Narrower than in Western Anatolia in Ionia with a geographical name, the police have completed basic restructuring processes, BC In the 6th century they began to experience the most advanced and mature period and a specific 'spatial patterns of socio-political' evolved into. This mold, Mesopotamia, all intellectual and cultural heritage of Anatolia and Egypt was formulated in a new philosophical and scientific level, as already established historical foundations of the modern Western mind, marital value of mainly old age, the Western Anatolia and the Aegean was moved by police. In this study, the constant as an argument to the geopolitics of the police and the police, highlighting the special geography where Western Anatolia in a natural and bears a date of their intention to shed light on the development.

Keywords: Police, Oikos, Geopolitics, Mycenaean, Topography.